
НЭГ. АШГИЙН ТӨЛӨӨ БОЛОН
АШГИЙН ТӨЛӨӨ БУС БАЙГУУЛЛАГА

Судалгааг удирдсан:

Х.Эрдэм-Ундрах	Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн захирал, Хууль зүйн ухааны доктор (Dr.Jur)
----------------	--

Судалгааны багийн бусад гишүүд:

С.Сүхбаатар	Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, Хууль зүйн ухааны доктор (LL.D)
Э.Анударь	Эрдэм шинжилгээний ажилтан
А.Намуунаа	Эрдэм шинжилгээний ажилтан

Судалгааг захиалагч: Хууль зүй, дотоод хэргийн яам

Судалгааг гүйцэтгэж хүргүүлсэн огноо: 2022.06.30.

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ	11
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ЭХ ГАЗРЫН ЭРХ ЗҮЙН БҮЛ	12
1.1. Хуулийн этгээдийг ангилах шалгуур.....	13
1.2. Жишиг орон (Швейцар улсын жишээн дээр)	15
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. АНГЛИ-АМЕРИКИЙН ЭРХ ЗҮЙН БҮЛ	15
2.1. Америкийн Нэгдсэн Улс.....	15
2.1.1. Корпорацын ангилал	15
2.1.2. Ашгийн төлөө, ашгийн бус, ашгийн төлөө бус байгууллагуудын ялгаа.....	15
2.2. Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс.....	16
ДҮГНЭЛТ	22
НОМ ЗҮЙ	23

УДИРТГАЛ

Монгол Улсын Иргэний хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1 дэх хэсэгт зааснаар иргэний эрх зүйн харилцаанд оролцогч нь иргэн, хуулийн этгээд, хуулийн этгээдийн эрхгүй байгууллага байна. Эрх зүйн онолын үүднээс эрх зүйн харилцааны субъектийг хувь хүн, иргэн; төр, байгууллага; албан тушаалтан, ажилтан гэж хувааж болно. Байгууллага олон янз төрөлтэй боловч нийтлэг дүр төрх, нэгдмэл шинжүүдтэй байна. Тухайлбал, байгууллага бүхэн хууль зүйн тодорхой шалгуурыг хангасан үед эрх зүйн харилцааны субъект болно. Уг шалгуур нь хуулийн этгээд байх чадвар юм.¹

Манай улсад хуулийн этгээдийг ашгийн төлөө болон ашгийн төлөө бус гэж ангилдаг хэдий ч бусад байгууллага (хуулийн этгээдийн эрхгүй байгууллага)-ыг төрөлжүүлсэн зохицуулалт байхгүй юм. Иймд ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн эрхгүй байгууллагыг хуулийн этгээдийн ашгийн бус тодорхой төрлүүдээс ялгаж ойлгох шаардлагатай юм. Уг харьцуулсан лавлагааны хүрээнд байгууллагыг (хуулийн этгээд болон хуулийн этгээдийн эрхгүй байгууллага) ямар шалгуураар ангилж буйг тодруулсны үндсэн дээр ашгийн төлөө болон ашгийн төлөө бус байгууллагын ялгаатай шинжийг эрх зүйн бүлээр нь ялган тодорхойлохыг зорилоо.

---

1 Д.Баярсайхан, Эрх зүйн онол, (УБ, 1996), 150 дахь тал.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ЭХ ГАЗРЫН ЭРХ ЗҮЙН БҮЛ

Өнөөдөр манай улсад үйлчилж байгаа эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд байгууллагыг (хуулийн этгээд болон хуулийн этгээдийн эрхгүй байгууллага) зорилгоос нь хамаарч ашгийн төлөө болон ашгийн төлөө бус байгууллага, чиг үүргээс нь хамаарч төрийн болон бусад байгууллага, өмчийн хэлбэрээр нь нийтийн, хувийн, холимог, эрх зүйн байдлаас нь хамаарч үндэсний, олон улсын болон гадаад улсын байгууллага, зохион байгуулалтын хэлбэрээр нь энгийн болон нийлмэл (хуулийн этгээдүүдийн нэгдэл), үйл ажиллагаа явуулах газар нутгийн харьяаллаар нь төв болон орон нутгийн гэж нийтлэг байдлаар ангилахаас гадна үйл ажиллагааны чиглэлээс нь хамаарч боловсролын, эрүүл мэндийн, хүмүүнлэгийн, улс төрийн, хэвлэл мэдээллийн, шашны гэх зэргээр тусгайлан нэрлэн ангилж болохоор байна.²

Хуулийн этгээд гэдэгт хүмүүс болон хөрөнгийн нэгдлийг тодорхой зохион байгуулалтад оруулж, хамтын зорилгод үйлчлүүлснээр тухайн эрх зүйн тогтолцооноос эрх зүйн субъект болохыг нь хүлээн зөвшөөрсөн нэгдлийг ойлгоно.³ Зохион байгуулалтын хэлбэр, өмчийн хэлбэр, үйл ажиллагааны төрлөөсөө хамааран олон төрөлд хуваагдана.

Хуулийн этгээдийг ямар шалгуураар төрөлжүүлэн ангилах нь эх газрын эрх зүйн бүлийн улс орнуудад нийтлэг хэдий ч зарим талаараа онцлог ялгаатай байдаг. Монгол Улсад хамгийн анх 1994 оны Иргэний хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Хуулийн этгээд нь ашиг олох үндсэн зорилготой ба ашгийн төлөө, хууль буюу дүрэмд заасан өөр зорилготой ба ашгийн төлөө бус байж болно.” гэж зааснаар хуулийн этгээдийг ашиг олох зорилгоор нь ангилах үндэс болсон.

2002 оны Иргэний хуульд хуулийн этгээдийг ашиг олох зорилгоор нь ашгийн төлөө болон ашгийн төлөө бус хэмээн төрөлжүүлсэн байдаг ч “хувийн эрх зүйн хуулийн этгээд” болон “нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээд” гэх ерөнхий 2 төрөлд хуваагаагүй байна.⁴ Харин өмчийнх нь хэлбэрээр л нийтийн, хувийн, холимог өмчийн хуулийн этгээд гэж хуваахаар заажээ.⁵

“Ашгийн төлөө” гэдэг бол хувийн аливаа бусад үйл ажиллагаанаас бизнесийг ялгаж буй гол шалгуур юм. Албан хаагч, төсөвт байгууллагын бүх үйлчилгээний ажилтан гэх мэт нь ажил хэргийн хүн мөн боловч ашгийн төлөө биш, цалинтай боловч ашиг олох зорилгогүй хөдөлмөр эрхлэгч гэж болно.⁶ Ашгийн төлөө хуулийн этгээд нь компани, нөхөрлөл, хоршоо байна.

Харин Иргэний хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.2 дахь хэсэгт тусгасан ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн эрх зүйн ангиллыг тодорхойлоход ихээхэн бэрхшээл гардаг. Ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн үндсэн хэлбэр нь хамтран ажиллах

2 Иргэдэд туслах хүний эрхийн төв ТББ, Ашгийн бус байгууллагын талаархи Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалт (эрх зүйн дүн шинжилгээ), (УБ, 2018), 2 дахь тал.

3 Б.Буянхишиг, Иргэний эрх зүйн удиртгал, Ерөнхий анги, гурав дахь хэвлэл, (УБ, 2018), 48 дахь тал.

4 Хувийн эрх зүйн, нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээд гэж хуваах шаардлага бий болсныг Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, Монгол Улсын хууль тогтоомж дахь хуулийн этгээдийн ойлголт, нэр томъёоны хэрэглээ, 2021 оны судалгааны тайлангаас дэлгэрүүлэн үзэх боломжтой.

5 Монгол Улсын Иргэний хууль, 25 дугаар зүйлийн 25.3 дахь хэсэг.

6 Б.Чимид, Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал: хүний эрх, шүүх эрх мэдэл, хоёрдугаар дэвтэр, (УБ, 2004), 93 дахь тал.

гэрээт талууд (Иргэний хуулийн 476 дугаар зүйл) байх ёстой боловч энэ тухай тодорхой зохицуулалт байхгүй, хамтран ажиллаж буй хүмүүсийн нэгдлийн эрх зүйн чадварыг хүлээн зөвшөөрөөгүй байгаа билээ. Холбоо, сан, хоршооны хувьд хүмүүсийн нэгдэл эсвэл бусад идеал зорилго чухал байдаг гэсэн үзэл баримтлалын үүднээс ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд гэж үздэг ч эдгээр нь бодит байдал дээр тодорхой ашиг олох үйл ажиллагаа явуулдаг.⁷

Үүнээс харвал, дан ганц хуулийн этгээд бус хуулийн этгээдийн эрхгүй байгууллага ашгийн төлөө болон ашгийн төлөө бус байх боломжтой юм. Иймд эхлээд хуулийн этгээдийг ангилах шалгуурыг авч үзсэний үндсэн дээр ашгийн төлөө болон ашгийн бус байгууллагыг хэрхэн ангилж буйг Швейцар улсын жишээн дээр авч үзье.

1. Хуулийн этгээдийг ангилах шалгуур

Эх газрын эрх зүйн бүлийн улс орнууд хуулийн этгээдийг дараах нийтлэг шалгуураар ангилж байна. Үүнд⁸:

- А. Өмчийн хэлбэр;
- Б. Үйл ажиллагааны зорилго;
- В. Үүсгэн байгуулагчид;
- Г. Гишүүдийн эрх;
- Д. Байгууллагын эд хөрөнгийн эрхийн хүрээ;
- Е. Хүмүүсийн эсхүл хөрөнгийн оролцооны хувь хэмжээ;
- Ё. Үүсгэн байгуулах дараалал;
- Ж. Үүсгэн байгуулах баримт бичиг;
- З. Гишүүнчлэл.

А. Өмчийн хэлбэр

Хуулийн этгээдийг өмчийн хэлбэрээс нь хамааран төрийн болон хувийн өмчит гэж хуваадаг. Ийнхүү ангилснаар төрийн өмчит хуулийн этгээд (ашиг олох зорилготой байсан ч) төрийн ашиг сонирхлыг хамгаалж, тусгайлсан эрх зүйн зохицуулалттай байх боломж бүрддэг байна. Тус ангиллыг нийтийн болон хувийн эрх зүйн хуулийн этгээд гэдэгтэй шууд холбоо хамааралтайгаар авч үзэх боломжтой.

Б. Үйл ажиллагааны зорилго

Хуулийн этгээдийг үйл ажиллагааны зорилгоор нь ашгийн төлөө болон ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд гэж ангилна. Энэ нь тухайн хуулийн этгээд үйл ажиллагаа явуулсныхаа үндсэн дээр гишүүддээ ашиг хуваарилах, эсхүл аж ахуйн шинжтэй бусад зорилготой байхыг ойлгоно. Ерөнхий дүрмээр бол ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд нь гагцхүү дүрэмдээ заасан зорилгоо хэрэгжүүлэх үүднээс л аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх боломжтой. Энэ тохиолдолд тэдгээр нь гишүүддээ ашиг орлогоо хуваарилахгүй юм.

7 Б.Буянхишиг, Иргэний эрх зүйн удиртгал, Ерөнхий анги, гурав дахь хэвлэл, (УБ, 2018), 48 дахь тал.

8 Сергеева А.П., Толстого Ю.К., Гражданское право, Том 1. изд.6, перераб., доп, М, 2004, стр.166-169.

В. Үүсгэн байгуулагчид

Хуулийн этгээдийг үүсгэн байгуулагчдаар нь: 1/ үүсгэн байгуулагч нь гагцхүү хуулийн этгээд байх (холбоо, сан); 2/үүсгэн байгуулагч нь гагцхүү төр байх (төрийн байгууллага, төрийн өмчит компани зэрэг); 3/бусад эрх зүйн субъект үүсгэн байгуулагч байх гэж ангилдаг байна.

Г. Гишүүдийн эрх

Хуулийн этгээдийн хөрөнгөтэй холбоотойгоор гишүүдийн эдлэх эрхийн шинж байдлаар дараах байдлаар хувааж болно: Үүнд

- Үүсгэн байгуулагч нь хуулийн этгээдийн хөрөнгийн хувьд өмчлөх эсхүл эд хөрөнгийн бусад эрх эдэлдэг байгууллага- төрийн болон орон нутгийн өмчит үйлдвэрийн газар, төрийн байгууллага;
- Гишүүд нь үүргийн эрх эдэлдэг байгууллага- аж ахуйн нөхөрлөл⁹ эсхүл холбоо, хоршоо, ашгийн төлөө бус нөхөрлөл¹⁰, төрийн корпорацууд¹¹, ОХУ-ын хойд бүс, Сибирь, алс зүүн хязгаарт байрлах угсаатны цөөнхийн нийгэмлэг;
- Гишүүд нь хуулийн этгээдийн хөрөнгийн хувьд өмчийн эрх эдэлдэггүй байгууллага- холбоо, шашны байгууллага, сан, хуулийн этгээдийн болон хараат бус ашгийн бус байгууллагын нэгдэл.

Д. Хүмүүсийн эсхүл хөрөнгийн оролцооны хувь хэмжээ

Хуулийн этгээдийг аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэхийг урьтал болгож байгаа, эсхүл хөрөнгөө нийлүүлэх зорилгыг урьтал болгож байгаа эсэхээр нь ялгаж болно. Аж ахуйн үйл ажиллагаанаас үүсэх эрсдэлийн хэмжээгээр бүрэн хариуцлагатай нөхөрлөл, итгэлцлийн нөхөрлөл, нэмэлт хариуцлагатай компани, хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани, хувьцаат компани гэсэн дарааллаар авч үзэх боломжтой.

Е. Үүсгэн байгуулах дараалал

Хуулийн этгээд нь зөвшөөрлийн үндсэн дээр эсхүл урьдчилан зөвшөөрөл авахгүйгээр байгуулагддаг нөхцөлд энэ ангилал ач холбогдолтой юм.

Ё. Үүсгэн байгуулах баримт бичиг

Үүсгэн байгуулах баримт бичгийн төрлөөр нь гэрээгээр- аж ахуйн нөхөрлөл; гэрээ болон дүрмээр- хязгаарлагдмал болон нэмэлт хариуцлагатай компани, эвлэл, холбоо; дүрмээр гэж ангилж болно. Гэвч төрийн аливаа нэгдлийг энэ ангиллын дагуу авч үзэх боломжгүй байдаг. Учир нь тэдгээр нь үүсгэн байгуулах баримт бичгээр бус хуульд зааснаар байгуулагдана.

---

9 Орос хэлээр “хозяйственные товарищества” гэснийг орчуулав.

10 Орос хэлээр “некоммерческое партнерство” гэснийг орчуулав.

11 Орос хэлээр “государственные корпорации” гэснийг орчуулав.

Ж. Гишүүнчлэл

Германд 16-19 дүгээр зууны үед үйлчилж байсан хувийн эрх зүйд (ХБНГУ, Швейцар) нэгдэл¹² (эвлэл) болон албан газрыг¹³ ялгадаг байжээ. Нэгдэл нь гишүүд нь солигдохоос үл хамааран зайлшгүй гишүүнчлэлтэй, тэдгээрийн нийтлэг зорилготой байдгаараа онцлог байна. Харин албан газар нь ихэвчлэн нэг үүсгэн байгуулагчтай бөгөөд хуулийн этгээдийн зорилго, түүнийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хөрөнгийн эрхийн хэлбэрийг ганцаараа тогтооно.¹⁴

Ийнхүү хуулийн этгээдийг ганцхан шалгуураар ангилахад төвөгтэй байна. Мөн зарим улсад эрх зүйн харилцааны оролцогч болохын тулд аливаа байгууллага улсын бүртгэлд бүртгүүлсэн байх шаардлагатай байдаг бол ХБНГУ, ОХУ зэрэг орнуудад хуулийн этгээдийн эрхгүй холбоог хуулиараа хүлээн зөвшөөрсөн юм.

2. Жишиг орон (Швейцар улсын жишээн дээр)

Швейцар улсад хуулийн этгээд болон хуулийн этгээдийн эрхгүйгээр зарим байгууллага эрх зүйн харилцаанд оролцох боломжтой. Гэвч ингэхдээ хуулийн этгээд нь зайлшгүй хууль болон үүсгэн байгуулах баримт бичигт зааснаар удирдах байгууллага бий болсон буюу эрх зүйн чадамжтай болсон үеэс үйл ажиллагаа явуулах боломжтой.¹⁵ Харин хуулийн этгээдийн төрлүүдийг Иргэний хуульд тусгайлан заагаагүй байна. Өөрөөр хэлбэл, хуулийн этгээдийг л ашгийн төлөө болон ашгийн төлөө бус гэж хуваахаас илүү байгууллагыг бүхэлд нь ашгийн төлөө болон ашгийн бус үйл ажиллагаа явуулж буйгаар ангилан авч үзэх боломжтой байна. Ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулж буй байгууллагыг хуулийн этгээд (нийтийн компани, хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани) болон нөхөрлөл (хязгаарлагдмал нөхөрлөл, энгийн нөхөрлөл, хувиараа аж ахуй эрхлэгч) гэж хуваах боломжтой. Эдгээрийг дэлгэрүүлбэл:

- a. **Хувиараа аж ахуй эрхлэгч (Einfache Gesellschaft)**- жилд 100,000 CHF (швед франк)-ийн орлого олдог бол хувиараа аж ахуйн эрхлэгч нь арилжааны бүртгэлд бүртгүүлсэн байх шаардлагатай. Энэ нь хуулийн этгээд биш бөгөөд татвар төлөх үүрэгтэй байна. Жижиг аж ахуй эрхлэгчид энэ хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулах нь элбэг юм.
- b. **Энгийн нөхөрлөл (Kollektivgesellschaft KG)**- ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулах энгийн нөхөрлөлийг байгуулахын тулд 2 ба түүнээс дээш иргэн (хувь хүн) нэгдлийн гэрээ байгуулна. Энгийн нөхөрлөл нь худалдааны нэртэй бөгөөд арилжааны бүртгэлд бүртгүүлсэн байна. Хэдийгээр хууль зүйн хувьд эрх эдэлж, үүрэг хүлээж, шүүхэд хариуцагч байх боломжтой хэдий ч энэхүү нөхөрлөл нь хуулийн этгээд биш юм.
- c. **Хязгаарлагдмал нөхөрлөл (Kommanditgesellschaft)**- энэхүү нөхөрлөл нь хоёр төрлийн партнертай байна. Нэг нь ямар нэг хязгаарлалтгүйгээр хариуцлага хүлээх бол нөгөөх нь өөрийн оруулсан хөрөнгийн хэмжээгээр хариуцлага хүлээх юм. Эхний төрлийн партнер нь гагцхүү хувь хүн байх бол хоёр дахь нь хуулийн этгээд болон бусад корпораци байх боломжтой

12 Корпорация.

13 Учреждения.

14 Мөн тэнд.

15 Швейцар улсын Иргэний хууль, 54 дугаар зүйл.

юм. Хязгаарлагдмал нөхөрлөл нь энгийн нөхөрлөлтэй ижил эрх, үүрэгтэй байна.

- d. **Хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани (Gesellschaft mit beschränkter Haftung, GmbH)**- хуулийн этгээд бөгөөд хөрөнгийн хамгийн бага хэмжээ 20,000 CHF байна. Партнер (хувь хүн эсхүл компани) нь дор хаяж 100 CHF оруулсан байх шаардлагатай бөгөөд арилжааны бүртгэлд нэр, хаягаа бүртгүүлнэ. Компанийг удирдах, төлөөлөх этгээд нь заавал партнерууд байхыг шаардахгүй ч аль нэг нь Швейцар улсын оршин суугч байхыг шаарддаг байна.
- e. **Нийтийн компани (Aktiengesellschaft, AG)**- Швейцар улсад хамгийн түгээмэл байдал компанийн хэлбэр байна. Хөрөнгийн хамгийн бага хэмжээ 100,000 CHF байна. Хамгийн уян хатан зохион байгуулалтын хэлбэр гэж тооцогддог тул гадаадын хөрөнгө оруулагчид илүү сонирхдог. Нийтийн компанийг байгуулахын тулд нэг хувь хүн эсхүл компани үүсгэн байгуулагч байх шаардлагатай. Хувь эзэмшигчдээс бусад этгээд компанийг төлөөлөх боломжтой бөгөөд удирдлага дахь бүрэлдэхүүн дор хаяж нэг Швейцар улсын оршин суугч байх шаардлагатай.¹⁶

Швейцар улсын хууль тогтоомжид “ашгийн бус” гэдгийг нарийвчлан тодорхойлоогүй боловч бизнесийн үйл ажиллагаа нь ашгийн төлөө бус зорилгод нийцэхгүй гэдгийг тэмдэглэдэг байна. Ашгийн төлөө бус үйл ажиллагаа явуулах хуулийн этгээдэд холбоо, сан хамаардаг байна.

Зарим хувь эзэмшдэг компани, хязгаарлагдмал хариуцлагатай компаниуд татварын хөнгөлөлт эдлэх боломжтой. Ингэхийн тулд тэдгээр нь үүсгэн байгуулах баримт бичигтээ гишүүддээ ашиг хуваарилахгүй талаараа тусгасан байх шаардлагатай байдаг. Харин ашгийн бус хуулийн этгээд татварын хөнгөлөлт эдлэхийн тулд тухайн хуулийн этгээд нийтийн ашиг сонирхлын төлөө “золиос” гаргасан байх хэрэгтэй бөгөөд удирдах байгууллагын гишүүд зөвхөн зардлаа нөхөх эрхтэй боловч ажил үүргээ гүйцэтгэснийхээ дагуу цалин хөлс авахыг хориглодог байна.

Герман, Нордикийн хуулийг хэрэгжүүлдэг олон оронд (жишээлбэл, Герман, Швед, Финланд) ашгийн төлөө бус байгууллагууд ихэвчлэн сайн дурын холбоо байдаг боловч зарим нь корпорацийн бүтэцтэй байдаг (жишээлбэл, орон сууцны корпорациуд). Сайн дурын холбоо нь ихэвчлэн нэг хүн нэг саналын зарчмаар байгуулагддаг. Том хэмжээний, үндэсний хэмжээний байгууллагыг ихэвчлэн эвлэл (league) хэлбэрээр зохион байгуулдаг: орон нутгийн төв нь хотын эсвэл мужийн түвшний, хувь хүний гишүүнчлэлтэй холбоо байдаг бөгөөд эдгээр холбоо нь үндэсний холбооны гишүүд юм. Энэ нь орон нутгийн түвшний бие даасан байдлыг хангахын тулд ерөнхий корпорацийг аливаа нэг холбооны хууль ёсны болон санхүүгийн алдаанаас хамгаалсаар байгаа юм. Ийм эвлэлүүдийн (league) зохион байгуулалт (жишээлбэл, үйлдвэрчний эвлэл эсвэл нам) нарийн төвөгтэй байж болно. Ердийн, “идеалист” холбоод (спортын клубээс эхлээд үйлдвэрчний эвлэл хүртэл), улс төрийн намууд, шашны урсгалуудыг зохицуулдаг тусдаа хууль байдаг бөгөөд байгууллагын төрөл тус бүрийг сонгосон салбараар нь хязгаарладаг.

---

16 Nicola Gianoli: Setting up a company in Switzerland different types of companies, Холбоо: https://www.legalmondo.com/2016/09/setting-company-switzerland-different-types-companies/?fbclid=I-wAR22uH1WQE92S3u3xQVI6EgL-hbgjdgZGp_mJKntfLgzrkrErcD4ZYONvY

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. АНГЛИ-АМЕРИКИЙН ЭРХ ЗҮЙН БҮЛ

2.1. Америкийн Нэгдсэн Улс

2.1.1. Корпорацын ангилал

Англи-америкийн эрх зүйн бүлийн улс орнуудад хуулийн этгээдийг эх газрын эрх зүйн бүлийн улс орнуудтай харьцуулахад өөрөөр ангилсан байдаг. Хуулийн этгээд (legal entity)-ийн оронд корпорац (corporation) эсвэл байгууллага (organization) гэсэн нэр томъёог өргөн ашигладаг байна.

АНУ-д корпорацыг дотор нь:

- 1/ нийтийн (public);
- 2/ холимог (quasi-public);
- 3/ ашгийн төлөө (business);
- 4/ ашгийн бус (non-profit) гэж дөрөв хуваадаг.¹⁷

Д.Речман, М.Мексон, К.Боуви, Д.Тилл нэртэй АНУ-ын эрдэмтэд хуулийн этгээд (корпорац)-ийн өөр ангиллыг боловсруулжээ. Эдгээрт: *1/төрийн корпорац* (холбооны болон муж улсын засгийн газраас тодорхой зорилгоор байгуулсан компаниуд) *2/төрийн холимог корпорац* (бүх нийтийн үйлчилгээ үзүүлж буй монополь эрхтэй ашгийн төлөө аж ахуйн нэгжүүд) *3/ашгийн төлөө болон ашгийн бус гэж хуваагдах хувийн корпорац* орох юм.¹⁸

АНУ-ын корпорацын төрлүүдийг доор дэлгэрүүлэн авч үзье:¹⁹

а. Нийтийн (public)

Нийтийн корпорац төрийн болон орон нутгийн нэгж (хот, тойрог, тосгон) хамаардаг байна. Эдгээр нь төрийн нэгдсэн аппаратын нэг хэсэг болдог бөгөөд төрийн эрх мэдлийн тодорхой эрхийг тухайн нутаг дэвсгэртээ хэрэгжүүлдэг. Эх газрын эрх зүйн бүлийн орнуудад энэ төрлийн байгууллагыг төрийн эрх мэдлийг хэрэгжүүлж буй байгууллагад хамааруулах бөгөөд корпорацд хамааруулдаггүй байна.

б. Холимог (quasi-public)

Холимог корпорац гэж хүн амын нийтлэг хэрэгцээг хангахад үйлчилдэг байгууллагыг ойлгодог байна. Тухайлбал, хий, ус, цахилгаан хангах, зам тээвэр, төмөр зам зэрэг салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй корпорацыг ойлгож болно. Энэ нөхцөлд корпорац гэдэг нэр томъёогоор татвар төлөгчдийн мөнгөөр үйл ажиллагаа явуулах хүн амын нийтлэг хэрэгцээг хангах чиг үүрэгтэй байгууллагыг илэрхийлэх юм. Эдгээрээс гадна холимог корпорацд төрийн өмчит эсхүл хувьцааг нь төр эзэмших аж ахуйн нэгж хамаардаг.

Үүнээс бусад бүх хуулийн этгээд хувийн корпорац гэдэгт хамаарна. Хувийн корпорацыг харин дотор нь аж ахуйн болон аж ахуйн бус гэж хуваах боломжтой юм.

17 Сабирова Л.Л., “Теоретические и правовые основы юридических лиц в российском и зарубежном праве”, Вестник экономики, права и социологии, №2 (2014), стр.143.

18 Речман Д., Мексон М., Боуви К., Тилл Д., Современный бизнес, Т.1, М, 1995, стр.82.

19 Кашашина Т.В., Корпоративное право. Право хозяйственных товариществ и обществ. М, 1999, стр.131-132.

с. Аж ахуйн (ашгийн төлөө)

Аж ахуйн корпорацыг ашиг олох зорилгоор байгуулдаг байна. Энэ төрлийн хуулийн этгээд нь эдийн засгийн хөгжилд хамгийн том байр суурийг эзэлдэг бөгөөд улс төрийн нөлөөлөл ч өндөр байдаг. Харин хууль, эрх зүйн хувьд аж ахуйн корпорацын зохицуулалт ээдрээтэй байна. Аж ахуйн корпорацууд үйлдвэрлэл, зам тээвэр, худалдаа болон аж ахуйн бусад салбарт үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Мөн тусгайлсан эрх зүйн зохицуулалттай банк, даатгалын компаниуд зэрэг ордог байна.

Эдгээр корпорацуудыг өмчийнх нь хэлбэрээр хуваах тохиолдолд эх газрын эрх зүйн бүлийн орнуудын хувьцаат компаниудтай төстэй юм. Харин нөхөрлөл Их британи болон АНУ-д хуулийн этгээдийн эрхгүй байдаг. Уламжлалт ёсоор нөхөрлөл нь хувь хүмүүсийн нэгдэл бөгөөд тэдгээрээс тусдаа хуулийн этгээд болдоггүй байна. Харин орчин үед нөхөрлөлүүд нь де-факто хуулийн этгээд байгаа ч бүрэн хуулийн этгээдийн эрх зүйн чадавхтай гэж үзэхэд бэрхшээлтэй юм. Энэ нь эрх зүйн бүл хооронд конвергенц явагдаж байгааг илэрхийлж байна. Ийнхүү аж ахуйн корпорацуудыг хувьцаат компанитай жишиж ойлгох боломжтой хэдий ч хэт явцуу ойлгогдох бөгөөд эх газрын эрх зүйн бүлд эдгээр байгууллагыг өөрөөр зохицуулдаг ажээ.

d. Аж ахуйн бус

Аж ахуйн бус корпорацад шашны байгууллага, боловсролын байгууллага (сургууль, их сургууль г.м.), сайн үйлсийн сангууд хамаарна. Эдгээр нь ашиг олох зорилгогүй бөгөөд ашиг олсон тохиолдолд гагцхүү үүсгэн байгуулагдах үндэс болсон зорилгоо хэрэгжүүлэхэд л ашигладаг байна.

Үүнээс харахад, корпорацыг ангилал шалгуур нь үндсэн 4 байх бөгөөд хууль зүйн бус буюу *албан бус ангилал* олон байдаг байна. Тэдгээрийг дараагийн хэсэгт дэлгэрүүлэн авч үзье.

2.1.2. Ашгийн төлөө, ашгийн бус, ашгийн төлөө бус байгууллагуудын ялгаа

а) Ашгийн төлөө (for profit) ба ашгийн бус (nonprofit) байгууллагын ялгаа

Ашгийн бус байгууллагуудын (nonprofit) үндсэн зорилго нь үйл ажиллагаанаасаа орлого олох бус нийгэмд тусламж үзүүлэх, хөгжүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулахад чиглэгдсэн бөгөөд татвар төлөх шаардлагагүй байдаг бол ашгийн төлөө байгууллагууд нь эдийн засаг, мөнгөний үр өгөөжийг шууд хүртэх үндсэн зорилготой байгуулагдсан байгууллагууд юм.²⁰

Ашгийн бус байгууллагуудын (nonprofit) хувьд нэгдүгээрт нийгэм, дараа нь хувийн сэдэл байдаг. Ашгийн төлөөх байгууллагууд бол эсрэгээрээ тул уг хоёр байгууллага ашиг олох зорилгоос гадна хамрах хүрээний хувьд өөр өөр байна.²¹

---

20 Ashih Kumar Srivastav: Nonprofit vs For Profit Organizations, <https://www.wallstreetmojo.com/for-profit-vs-nonprofit-organizations/>, Last visited: 2022.01.24.

21 Мөн тэнд.

Сүүлийн хэдэн арван жилд дэлхийн бараг бүх улс оронд ашгийн бус байгууллагуудын үйл ажиллагаа, нөлөөлөл асар хурдацтай өссөн. Ашгийн бус байгууллагуудын идэвхжил нэмэгдэж байгаа нь нэг талаараа ардчиллын үр дүнд аяндаа гарч буй үзэгдэл буюу нийгмийн үйл ажиллагаа, идэвхжил, иргэний оролцооны өсөлт билээ. Ийнхүү ашгийн бус салбарын бодлого боловсруулах, эдийн засгийн амьдралд гүйцэтгэх үүрэг нь нэмэгдэж байгаа ч улс орон бүрийн салбар хоорондын түүхэн үндсэн ялгаа их байдаг тул уг өсөлт нь тухайн салбарын өнгөрсөн үеийн хувьслын нөлөөнөөс хамааран улс орон бүрд харилцан адилгүй байна. Иймд тухайн улсын хувьд ашгийн бус салбарын тоонд аль байгууллагыг оруулахыг шийдэх нь өөрөө таавар юм.²²

Ашгийн бус байгууллагуудын орлогын эх үүсвэр нь гишүүнчлэлийн татвар, хандив гэх зэрэг байдаг. Ашгийн төлөөх байгууллагуудын орлогын эх үүсвэр нь бараа, үйлчилгээ борлуулах явдал юм. Ашгийн бус байгууллагуудын үндсэн хөрөнгө засгийн газрын буцалтгүй тусламж, өндөр орлоготой хүмүүсийн хандив гэх мэтээс бүрддэг бол ашгийн төлөө байгууллагуудын үндсэн хөрөнгийг ихэвчлэн түншүүд эсвэл бизнесийн эзэд хангадаг.²³

Татварын хувьд ашгийн төлөө байгууллагууд өөрийн тусын тулд өөртөө ашиг олдог тул төрд татвар төлөх ёстой. Харин ашгийн бус байгууллагууд бүхэлдээ нийгэмд туслан ашиг олдог учраас аливаа татвараас чөлөөлөгддөг давуу талтай.

Энэ хоёр төрлийн байгууллагын соёл ч бас ондоо байдаг. Ашиг орлого олж буй байгууллагуудын хувьд соёл нь эцсийн хугацаа, үйлчлүүлэгчдэд зориулж ажлаа аль болох хурдан гүйцэтгэх, тухайн нөхцөлд тохирсон өөр өөр арга барилыг дагаж мөрдөх явдал юм. Ашгийн бус байгууллагуудын хувьд байгууллагын соёл нь гишүүдийн оруулсан хувь нэмрийг үнэлдэг бөгөөд гишүүн бүр өдөр тутмын ажлын хуваариас гадна хэр их хувь нэмэр оруулж чадахыг үнэлдэг.

Ашгийн төлөө байгууллагуудын хувьд хамгийн боломжит худалдан авагчдад чиглэдэг бол ашгийн бус байгууллагууд илүү өргөн ойлголттой буюу ихэнх тохиолдолд хүмүүс сайн дураараа нэгдэх, хувь нэмэр оруулах, гишүүн болох боломжтой.²⁴

Хүснэгт 1.1. Ашгийн төлөө болон ашгийн бус байгууллагын ялгаа

Суурь харьцуулалт	Ашгийн төлөө байгууллага	Ашгийн бус байгууллага
Зорилго	Хувийн хэрэгцээг хангахын тулд ашиг олох.	Нийгэмд үйлчлэхийн тулд ашиг олох.
Байгууллагын төрөл	Байгууллага нь компани, нөхөрлөлийн байгууллага эсвэл хувиараа бизнес эрхэлдэг фирм байж болно.	Ашгийн бус байгууллагууд нь клуб, итгэлцэл, нийгэмлэг гэх мэт.
Удирдлага	Бизнес эрхлэгчид, хувиараа бизнес эрхлэгчид эсвэл түншүүд.	Итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч, удирдах байгууллага эсвэл хорооны гишүүд.

22 John Casey, "Comparing Nonprofit Sectors Around the World: What Do We Know and How Do We Know It?" Journal of Nonprofit Education and Leadership, Vol. 6, No. 3 (2016), p.187-223.

23 Ashih Kumar Srivastav: Nonprofit vs For Profit Organizations, <https://www.wallstreetmojo.com/for-profit-vs-nonprofit-organizations/> (Last visited: 2022.01.24).

24 Мөн тэнд.

Орлогын эх үүсвэр	Энэ төрлийн байгууллагын орлогын эх үүсвэр нь бараа, үйлчилгээг борлуулах явдал юм.	Энэ төрлийн байгууллагын орлогын эх үүсвэр нь хандив, тусламж гэх мэт.
Үндсэн хөрөнгийн зохион байгуулалт	Энэ төрлийн байгууллагын хувьд үндсэн хөрөнгийг бизнес эрхлэгчид эсвэл компанийн үүсгэн байгуулагчид зохион байгуулдаг.	Ашгийн бус байгууллагын хувьд үндсэн хөрөнгийг засгийн газрын буцалтгүй тусламж авах, хандив гуйх гэх мэт хэлбэрээр зохион байгуулдаг.
Санхүүгийн тайлан/ данс	Ашгийн төлөө байгууллага, хөрөнгө орлогын мэдүүлэг, мөнгөн гүйлгээний тайлан, тайлан тэнцэл гаргана.	Ашгийн бус байгууллагын хувьд орлого, төлбөрийн данс, орлого, зарлагын данс, балансыг бэлтгэдэг.
Орлогын данс	Капитал данс.	Хөрөнгийн сангийн данс.

б) Ашгийн бус (non-profit) болон ашгийн төлөө бус (not-for-profit) байгууллагын ялгаа

Ашгийн бус (nonprofit) байгууллагын нэгэн адил ашгийн төлөө бус байгууллага (not-for-profit) нь өөрт ашиг орлого олдоггүй байгууллага юм. Бизнесийн үйл ажиллагаа явуулах эсвэл хандив тусламжаар олсон бүх мөнгө тухайн байгууллагын үйл ажиллагааг явуулахад шууд зарцуулагддаг.

Гэсэн хэдий ч ашгийн төлөө бус (not-for-profit) байгууллагууд нийтийн сайн сайхны төлөө үйл ажиллагаа явуулах шаардлагагүй. Ашгийн төлөө бус байгууллага нь гишүүдийнхээ зорилгыг биелүүлэхэд л чиглэдэг. Үүний нэг жишээ бол спортын клуб юм; Клубийн зорилго нь гишүүдийнхээ хүсэлд нийцүүлэн оршин тогтнох явдал юм. Эдгээр байгууллагууд Дотоод орлогын алба (IRS)-аас татвараас чөлөөлөгдөх статус, түүний дотор борлуулалтын татвар, үл хөдлөх хөрөнгийн татвараас чөлөөлөгдөх хүсэлт гаргах ёстой. Энэ нь мөн хувь хүний ашгийн төлөө бус байгууллагад хандивласан мөнгийг тухайн хүний татварын тайлангаас хасч болохгүй гэсэн үг юм.²⁵

Ашгийн төлөө бус (not-for-profit) болон ашгийн бус (nonprofit) байгууллагууд нь ижил төстэй боловч тодорхой шалгуур үзүүлэлтийн хувьд ялгаатай байдаг.²⁶

Хүснэгт 1.2. Ашгийн төлөө бус болон ашгийн төлөө бус байгууллагын ялгаа

	Ашгийн төлөө бус (not-for-profit)	Ашгийн бус (nonprofit)
Байгууллагын зорилго	Аливаа үйл ажиллагаа эсвэл олон нийтийг дэмждэг	Буяны, боловсролын эсвэл шашны зорилгыг дэмждэг
Ашиг, орлогын хэрэглээ	Тэдний зорилготой холбоотой үйл ажиллагаа, хобби, зугаа цэнгэлийг санхүүжүүлдэг	Ашиг нь байгууллагын зорилгод зориулагдах боловч ажилчдын цалин, захиргааны хэрэгцээг хангахад ашиглаж болно.
Ажилчид	Сайн дурын ажилтнууд, цалинтай ажилтнууд эсвэл холимог	Цалинтай ажилчид болон цалинтай сайн дурын ажилтнуудтай байж болно
Татвараас чөлөөлөгдөх боломжтой	Тийм (улсын болон холбооны түвшинд байх ёстой)	

25 Emily Heaslip: Nonprofit vs. Not-for-Profit vs. For-Profit: What's the Difference, Холбоос: <https://www.uschamber.com/co/start/strategy/nonprofit-vs-not-for-profit-vs-for-profit> , Last visited: 2022.01.24.

26 Michele Bossart: What Is a Not-for-profit Organization, Холбоос: <https://www.patriotsoftware.com/blog/accounting/what-is-a-not-for-profit-organization/>, Last visited: 2022.01.24.

Мөн ашгийн бус байгууллага нь хуулийн этгээд байж болох бол ашгийн төлөө бус байгууллага нь хуулийн этгээд байж чадахгүй. Ашгийн бус байгууллагууд бизнес шиг ажиллаж, ашиг олохыг хичээдэг ч энэ нь гишүүдээ дэмжихийн төлөө бус байна. Харин ашгийн төлөө бус байгууллагууд нь орлого олох зэрэг бизнесийн зорилготой ажилладаггүй “амралт зугаалгын байгууллага” гэж үздэг.

АНУ-д ашгийн бус байгууллагуудад Дотоод орлогын албанаас 501(с)(3) статус олгодог. Ашгийн төлөө бус байгууллага (not-for-profit) нь мөн Дотоод орлогын албаны татварын хуулийн 501(с) хэсгээр зохицуулагддаг боловч зорилгоосоо хамааран тэдгээр нь 501(с)(7) дахь хэсэг гэх мэт өөр хэсэгт багтаж болно.

Татвараас чөлөөлөгдөх байдал

Ихэнх улс оронд ашгийн бус байгууллагууд татвараас чөлөөлөгдөх хүсэлт гаргаж болох бөгөөд ингэснээр санхүүгийн хандивлагчид хандивын орлогын албан татвараа буцааж нэхэмжлэх замаар байгууллага өөрөө орлогын албан татвараас чөлөөлөгдөх боломжтой юм. АНУ-д, улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн хуулийн этгээд байгуулагдсаны дараа ашгийн төлөө бус корпорацын хувьд орлогын албан татвартай холбоотой татвараас чөлөөлөгдөх статусыг эрэлхийлэх явдал болжээ. Үүнийг дотоод орлогын албанд өргөдөл гаргах замаар хийдэг. Дотоод орлогын алба (IRS) нь тухайн татвараас чөлөөлөгдсөн байгууллагын зорилго нь (буяны үйл ажиллагаа гэх мэт) хүлээн зөвшөөрөгдсөн нөхцөлд нийцэж буй эсэхийг шалган өргөдлийг хянан үзсэний дараа ашгийн бус байгууллагад орлогын албан татварын зорилгоор татвараас чөлөөлөгдсөн статус олгох зөвшөөрлийн бичгийг гаргана. Энэхүү чөлөөлөлт нь Холбооны бусад татваруудад хамаарахгүй.

с) Байгууллагын хэлбэрээ өөрчлөх

Зарим бизнесүүд нэг байгууллагын төрлөөр байгуулагдаж, дараа нь өөр хэлбэрт шилжихээр шийддэг. АНУ-ын хуулийн хүрээнд энэ нь боломжтой боловч холбогдох байгууллагуудын төрлөөс хамааран бага зэрэг төвөгтэй байдаг.

Ашгийн бус байгууллагаас ашгийн төлөө бус руу шилжих

Практикт ашгийн бус байгууллагаас ашгийн төлөө ажиллахыг хүсэж, шилжүүлж болох юм. Үүний тулд хувьцаа эзэмшигчид санал нэг байгаа бол Дотоод орлогын алба (IRS)-д хуульд заасан баримт бичиг, мэдэгдлийг бүрдүүлэн мэдэгдэх шаардлагатай байдаг байна.

Ашгийн төлөөхөөс ашгийн бус руу шилжих

Дотоодын орлогын алба нь татвар төлөхөөс зайлсхийхийн тулд бизнес эрхлэгчдийг ийм алхам хийхээс сэргийлэн ашгийн төлөөх байгууллагыг ашгийн бус байгууллага болгон хувиргах нь арай илүү хэцүү байдаг. Гэхдээ үүнийг ашгийн бус байгууллагыг эхнээс нь эхлүүлэхээс огт өөр үйл явцаар дамжуулан хийж болдог.

Энэхүү шилжилт нь мэдэгдэл бичих, хуулийн дагуу төрийн нарийн бичгийн даргадаа үүсгэн байгуулах тухай бичиг зэрэг баримт бүрдүүлэх гэх мэтчилэн зүйлс орно. Байгууллагын дүрмийн дагуу ашгийн төлөөх байгууллагатайгаа ижил нэртэйгээр Төрийн нарийн бичгийн даргад мэдэгддэг.

d) Ашгийн бус байгууллагыг татан буулгахтай холбоотой асуудал²⁷

Байгууллагын дүрэмд татан буулгах тухай заалт байх бөгөөд үүнийг зохион байгуулах үед тогтоож Дотоод орлогын албаны 501(с)(3) статустай болгохыг шаарддаг. Урьдчилан тогтоосон журмын дагуу удирдах зөвлөл болон ажилтнууд татан буулгах тухай мэдэгдэл гаргаж, алхмууд болон цаг хугацааны хуваарийг тодорхойлсон татан буулгах төлөвлөгөө гаргадаг.

Хууль эрх зүйн арга хэмжээ

Хэрэв сайн дураараа татан буугдаж байгаа бол ТУЗ-ийн санал хураалтаар, эсвэл гишүүнчлэлд суурилсан ашгийн бус байгууллага бол ТУЗ-ийн саналаар, гишүүдийн саналаар татан буугдаж болно.

Ашгийн бус корпорац нь татан буугдсан тухайгаа төрийн нарийн бичгийн даргадаа хүргүүлдэг. Улс орнууд ихэвчлэн эдгээр тохиолдлуудад зааварчилгаа өгдөг. Албадан хаагдсан тохиолдолд ашгийн бус байгууллагыг үүсгэн байгуулсан муж улсын төрийн нарийн бичгийн дарга эсвэл ерөнхий прокурор татан буулгах ажлыг эхлүүлнэ.

Ашгийн бус байгууллагын удирдах зөвлөл нь шийдвэрээ гацаанд оруулсан эсвэл тухайн байгууллага хэсэг хугацаанд үйл ажиллагаа явуулаагүй бол албадан хаах шийдвэр гаргахыг шүүхэд гаргаж болно.

Санхүүгийн үйл ажиллагаа

Татан буулгах шийдвэр гарсны дараа ашгийн бус байгууллага үйл ажиллагаагаа зогсоохоос бусад тохиолдолд бизнес эрхлэхээ зогсоох ёстой.

Үлдсэн хөрөнгийг өр төлбөрийг төлөхөд ашиглах ёстой. Хэрэв өрийг төлсний дараа хөрөнгө хэвээр байвал ашгийн бус байгууллага (хэрэв энэ нь 501(с)(3) бол) тэдгээрийг өөр 501(с)(3) байгууллага эсвэл засгийн газарт хуваарилах ёстой.

Буяны ашгийн бус байгууллагын хөрөнгийг зөвхөн чөлөөлөгдөх зорилгоор ашиглаж болно. Энэ нь хөрөнгө нь ажилтнууд эсвэл ТУЗ-ийн гишүүдэд очихгүй гэсэн үг юм. Хөрөнгө хуваарилахдаа тухайн байгууллага бусад буяны байгууллага эсвэл хөрөнгийг хүлээн авах чөлөөлөгдсөн байгууллагуудад хуваарилахыг шаарддаг. Эдгээр бүх мэдээллийг Дотоод орлогын алба (IRS)-д тайлагнах бөгөөд үүнд хөрөнгийн жагсаалт, тэдгээрийн үнэ цэнэ, тэдгээрийг шилжүүлэх эрх чөлөөлөгдсөн аж ахуйн нэгжийн нэрс багтсан болно.

Татан буугдсан ашгийн бус байгууллага хуулийн дагуу үлдсэн бүх хөрөнгөө татвараас чөлөөлөгдсөн нийтийн буяны зориулалт бүхий өөр байгууллагад “501(с)(3)” эсвэл холбооны/муж/овгийн/орон нутгийн засаг захиргаанд шилжүүлэх үүрэгтэй. Энэ нь татан буулгах явцад таны ашгийн бус байгууллага хувь хүмүүст, тэр дундаа ТУЗ-ийн гишүүд, бусад сайн дурын ажилтнууд, ажилчид болон үйлчлүүлсэн хүмүүст өмч хөрөнгөө өгөх боломжгүй гэсэн үг юм. Харин ашгийн бус байгууллага нь тухайн хөрөнгийг худалдан авч буй хувь хүн эсвэл аж ахуйн нэгж боломжийн хэмжээний, “зах зээлийн үнийг” төлж байгаа тохиолдолд хөрөнгөө зарж болно.²⁸

---

27 Joanne Fritz: How to Close Your Nonprofit Organization, <https://www.thebalancesmb.com/how-do-you-shut-down-a-nonprofit-2501889>, Last visited: 2022.01.24.

28 Dissolving a Nonprofit Corporation, Холбооц: <https://www.councilofnonprofits.org/tools-resources/dissolving-nonprofit-corporation>, Last visited: 2022.01.24.

2.2. Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс²⁹

Англи улсад байгууллагуудыг өмчлөлийн төрлөөр нь дараах байдлаар ангилсан байх ба эдгээр өмчлөлийн хэлбэрийн ангиллууд нь эдийн засгийн салбарыг бүрдүүлдэг байна.

а. Хувийн салбар

Энэ нь ашгийн төлөө ажилладаг хувийн хэвшлийн байгууллагууд бөгөөд хувь хүний өмч юм. Хувийн хэвшлийн байгууллагуудаас олох ашиг нь эзэмшигчид, хувьцаа эзэмшигчид, хөрөнгө оруулагчдад хуваарилагддаг ба хувьцаа эзэмшигчдийн хувийн мөнгө, банкны зээлээр санхүүждэг.

Хувийн хэвшлийн хамгийн түгээмэл хэлбэр нь:

- хувиараа худалдаачин (sole trader)
- түншлэл (partnership)
- хувийн хязгаарлагдмал компани (private limited company) байна.

б. Нийтийн салбар

Нийтийн салбар нь төрийн өмчийнх бөгөөд засгийн газар удирддаг ба олон нийтийн ашиг тусын тулд бараа, үйлчилгээ үзүүлдэг. Энэ төрлийн байгууллагууд нь татвараас цуглуулсан мөнгөөр үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Эдгээр байгууллагад төлөх мөнгийг төрөл бүрийн татвараар цуглуулдаг. Жишээ нь:

- Орлогын татвар
- Үндэсний даатгал
- НӨАТ
- Агаарын зорчигчийн үүрэг
- Түлшний татвар

с) Гуравдагч салбар

Гуравдагч салбарын байгууллагуудыг итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч сайн дураараа эзэмшиж, удирддаг. Эдгээр байгууллагыг ашиг олох зорилгоор биш, харин олон нийтэд туслах хэрэгцээ шаардлагаар удирддаг ба нийгэмд өөрчлөлт оруулах зорилготой. Мөн хандив, бэлэглэлийн мөнгөөр үйл ажиллагаагаа явуулдаг ба аливаа орлого ашиг зөвхөн тухайн байгууллагын хөрөнгө оруулалт болдог. Гуравдагч салбарын байгууллагууд нь нийгмийн аж ахуйн нэгж (social enterprise) байх ба 1/буяны болон олон нийтийн бүлгүүд, 2/нийгмийн аж ахуйн нэгжүүд хэмээн ангилдаг.

²⁹ Types of business organisations, Холбооц: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zpx7gdm/revision/1>, Last visited: 2022.01.24.

ДҮГНЭЛТ

Хуулийн этгээдийг ангилан төрөлжүүлэх нь эрх зүйн бүлээс хамааран өөр өөр байхаас гадна тухайн улс орны онцлог, нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн уламжлал, түүхэн хөгжлөөс хамааран харилцан адилгүй ангилдаг ба судлах явцад нэр томьёоны хувьд ч ихэд ялгаатай тул олон улсын хувьд нэгдсэн дүгнэлтэд хүрэхэд хүндрэлтэй байв.

Энэхүү ашгийн төлөө болон ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдтэй холбоотой лавлагааг гүйцэтгэхэд тавьсан зорилтын дагуу эх газрын болоод Англи-Америкийн эрх зүйн бүл дэх онцлог, ялгааг ерөнхий байдлаар судлан хүргэлээ. Нэр томьёоны асуудлыг үл харгалзан улс орон бүрт хийгээд судлаачид хуулийн этгээд, байгууллагуудыг (өргөн хүрээнд) ашгийн төлөө болон ашгийн бус байгууллагыг олон янзаар хувааж байна.

Эх газрын эрх зүйн бүлийн орнуудад хуулийн этгээдийг зорилгоор нь ашгийн төлөө болон ашгийн төлөө бус гэж хувааж байх бөгөөд хуулийн этгээдийн эрхгүй бусад байгууллагыг ч энэ шалгуураар ангилах боломжтой юм. Эх газрын эрх зүйн бүлийн орнуудад хуулийн этгээдийг ангилах хамгийн хүлээн зөвшөөрөгдсөн ерөнхий шалгуур нь нийтийн болон хувийн эрх зүйн хуулийн этгээд байна. Харин хуулийн этгээд бус байгууллагын хэмжээнд аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа болон аж ахуйн шинжгүй гэж хуваах боломжтой юм.

Англи-Америкийн эрх зүйн бүлийн орнууд хуулийн этгээдийн оронд корпорац гэсэн нэр томьёог өргөн хэрэглэдэг бөгөөд үүнийг нийтийн, холимог, ашгийн, ашгийн бус (ашгийн төлөө бус, ашгийн бус) хэмээн ангилдаг байна.

НОМ ЗҮЙ

МОНГОЛ ХЭЛ ДЭЭРХ

Хууль тогтоомж

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль.
2. Иргэний хууль.
3. (1994) Монгол Улсын Иргэний хууль.

Ном, сурах бичиг

1. Д.Баярсайхан, *Эрх зүйн онол*, УБ, 1996.
2. Б.Буянхишиг, *Иргэний эрх зүйн удиртгал, Ерөнхий анги*, гурав дахь хэвлэл, УБ, 2018.
3. Б.Чимид, *Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал: хүний эрх, шүүх эрх мэдэл, хоёрдугаар дэвтэр*, УБ, 2004.
4. Сергеева А.П., Толстого Ю.К., *Гражданское право*, Том 1. изд.6, перераб., доп, М, 2004.
5. Кашашина Т.В., *Корпоративное право. Право хозяйственных товариществ и обществ*. М, 1999.
6. Речман Д., Мескон М., Боуви К., Тилл Д., *Современный бизнес*, Т.1, М, 1995.

Судалгааны өгүүлэл, эмхэтгэл

1. Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, *Монгол Улсын хууль тогтоомж дахь хуулийн этгээдийн ойлголт, нэр томъёоны хэрэглээ*, УБ, 2021.
2. Иргэдэд туслах хүний эрхийн төв ТББ, *Ашгийн бус байгууллагын талаархи Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалт* (эрх зүйн дүн шинжилгээ), УБ, 2018.

ГАДААД ХЭЛ ДЭЭРХ

Судалгааны өгүүлэл, эмхэтгэл

1. Сабирова Л.Л., “Теоретические и правовые основы юридических лиц в российском и зарубежном праве”, *Вестник экономики, права и социологии*, №2 (2014).
2. John Casey, “Comparing Nonprofit Sectors Around the World: What Do We Know and How Do We Know It?” *Journal of Nonprofit Education and Leadership*, Vol. 6, No. 3 (2016).

Цахим мэдээлэл

1. *Nicola Gianoli: Setting up a company in Switzerland different types of companies*, https://www.legalmondo.com/2016/09/setting-company-switzerland-different-types-companies/?fbclid=IwAR22uH1WQE92S3u3xQVI6EgL-hbgjdgZGp_mJKntfLgzrkrErcD4ZYONvY
2. *Ashih Kumar Srivastav: Nonprofit vs For Profit Organizations*, <https://www.wallstreetmojo.com/for-profit-vs-nonprofit-organizations/> (Last visited: 2022.01.24)
3. *Emily Heaslip: Nonprofit vs. Not-for-Profit vs. For-Profit: What's the Difference?* <https://www.uschamber.com/co/start/strategy/nonprofit-vs-not-for-profit-vs-for-profit> (Last visited: 2022.01.24)
4. *Joanne Fritz: How to Close Your Nonprofit Organization*, <https://www.thebalancesmb.com/how-do-you-shut-down-a-nonprofit-2501889> (Last visited: 2022.01.24)
5. *Michele Bossart: What Is a Not-for-profit Organization?* <https://www.patriotsoftware.com/blog/accounting/what-is-a-not-for-profit-organization/> (Last visited: 2022.01.24)
6. *Dissolving a Nonprofit Corporation*, <https://www.councilofnonprofits.org/tools-resources/dissolving-nonprofit-corporation> (Last visited: 2022.01.24)
7. *Types of business organisations*, <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zpx7gdm/revision/1> (Last visited: 2022.01.24)